

XONBANDI TO'G'ONI

Sadullayeva Nigora Bahrom qizi¹

Abdusalomov Kamoliddin Qaxramonovich²

To'ramuradov Islombek Jovqon O'g'li³

Annotatsiya: Hozir sizga ma'lumot beradigan majmua Jizzax viloyatining Forish tumanidagi Band shaxri yaqinidagi Xonbandi to'g'onidir, bu to'g'on ancha yillardan buyon bizlarga meros bo'lib kelmoqda, bizning maqsadimiz zamirida shuni ko'zda tutganmizki maqola yozish orqali ushbu majmuani bilganlar sonini yanada orttirmoqchimiz hamda etibor va etirofga sazovor bo'lgan Xonbandi to'g'onini omma etiboriga havola etmoqchimiz

Kalit so'zlar: Arxeologik obida, Tabiat mo'jizasi, Tog', Qoya, To'g'on, Manzara, Soy, Dasht, Pastlik, Nurota, Aydarko'l, Sharshara, Qizilqum, Tuzkon, Suv oqimi, tosh, koshin, qiyalik, inshoot.

1-Rasm. Xonbandi to'g'oni, Suv qurib qolgan xolati.
Xonbandi to'g'oni Yunesko qaramog'ida. Hududi: Jizzax viloyati Forish tumani.

¹Samarqand Davlat Arxitektura Qurilish Universiteti o'qituvchisi
nigorasadullayeva21@gmail.com

²Samarqand Davlat Arxitektura Qurilish Universiteti talabasi
abdusalomovkamoliddin309@gmail.com

³Samarqand Davlat Arxitektura Qurilish Universiteti talabasi
islombektoramurodov@gmail.com

Xonbandi to'g'oni --O'zbekistonda qadimiy zamonda bizning davrimizgacha saqlanib kelgan to'g'ondir.U Jizzax viloyati Forish tumanidagi Band shaharchasi yaqinida joylashgan. Tadqiqotchi olimlarning fikricha, to'g'o'nhaqida yozma manbalar mavjud emas.Shunday bo'lsada, tahminiy sanasi turli xil keltiriladi-X asr, XVI asr, 1582 yil. 1973 yildan buyon Respublika miqyosidagi yodgorlik sifatida davlat mudofaasida saqlanadi.To'g'onning uzunligi 50 metrdan ziyod, pastidan 24 metr, balandligi 15 metrdan ziyod. To'g'on tekislangan rangdor koshinlardan maxsus suv ko'taruvchi aralashma yordamida terilgan. Bundan ko'rinib turibdiki,XVII asrga kelibgina Paskal qonuni asosida shakllangan usuldan bundan necha yillar avvalroq Movaraunnaxr muhandis-gidrotexniklari suyuqlik bosimini hisobga olib bilishgan. To'g'onning g'arbiy qismidagi suv bo'shatmasida turli balandliklarda 9 ta konussimon shaklda yoriqlar qurilgan. To'g'on poydevori tepa qismidan 4 barobar qalinroq. Pastki qismining qalinligi 8 metr, tepasi 2 metr. Avvallari to'g'on o'zida uzunligi 1,5 km, kengligi 52 metrga, daraning boshlanish qismi 200 metrga teng suv omborini saqlagan. B'ugungi kunda sun'iy suv omborining jomidan foydalanilmaydi, zero, engtepa qismiga qadar loyqa chiqindilar bilan to'lib, jarlikning tekis qismiga aylangan. Lekinbu yerga bahorda kelsangiz.....

2-Rasm: Xonbandi to'g'oniga tog'lardan kelayotgan suv manbayi.

Yuqoridan tushuvchi suv aql bovar qilmas shovqin hosil qiladi, lekin bu shovqindan quloqlaringizni berkitishni xoxlamaysiz—bu cho'qqidan qudratli musiqani benihoya tinglash mumkin.Suvning hayotiy simfoniyasi hayotga bo'lgan ishonchni kuchaytiradi, sachrayotgan muzday suv tomchilari yuz, qo'l va kiyimlarga sachrab, sovutmaydi, aksincha, tabiiy zavq bag'ishlaydi. Qo'llarni yonga,yuzlarni billur suvga tutsangiz,muammo va xavotirlarni, qalbingizdagi og'riq va bezovtaliklarni tobora unuta boshlaysiz. Suvostida turarkansiz,go'yo tanangizdagi har bir millimetрни soflab, hislaringizni tozalab,xayollaringizni oydinlashtiradi. Tovushingiz sharshara tovushi bilan birlashib ketadi,oqim esa sizga shodon javob qaytarib , toshga urilib, millionlab tomchilarga bo'lingancha. Mayin quyosh nuri orqali sochingizni silab o'tganini xis etasiz. Yon atrofdagi qoyalarning ishonchli himoyasini his etasiz.Bu manzarani - dasht orasidagi sharsharani tomosha qilish uchun naqd bir yil kutish lozim, chunki har bahorda bu joy go'zal purviqor tusga kiradi,va sizga xuzur xalovat baxshida etadi.

3-Rasm : Xonbandi to'g'oniga bahorda suv kelib sharshara bo'lib toshatotgan tasviri.

Xonbandi tag qoldiqlarining g'arbiy etagida o'rta asrlarda Xonbandi deb atalmish suv ombori bo'lib, bu yerga qish bahor mavsumlarida tarnovlar orqali keluvchi ilonchi soy suvlari to'plangan. Bu Nurota-Qizilqum maydonida biosfera omborini yuzaga keltiruvchi o'rta asrlarga tegishli yirik arxeologik yodgorlik bo'lgan. Agar sharshara tog'ga yaqin joyda joylashganda, bu kabi qiziqish va zavq o'yg'otmagan bo'lar edi, lekin Xonbandi-bu to'g'on bo'lib, o'rta asrlarda baxoriy suvlar yordamida sug'orish maqsadidasuvsiz dasht o'rtasiga qurilgan. Bugun to'g'on ajoyib sharsharaga aylangan.

4-Rasm: Xonbandi to'g'oni sharsharasining yuqoridan olingan tasviri. bu yerda dashtlik ham nomoyon bo'lgan, hamda loyqa bilan to'lgan Xonbandi ust qismini ko'rishimiz mumkin.

Bugunda Aydarko'ning yangi to'liqlari o'ynoqilanib oqayotgan joyda ,aholi to'g'on qurishgan,aslida Bub yerlarda Tuzkon deya atalmish kichik tuzli ko'l bo'lgan.Endi Aydar ko'l tuzkon bilan qo'shilib oqmoqda .Qachonlardir bu joyda xandon pistalar mo'l o'sgan,lekin endiyalang'och toshlarnigina ko'rishimiz mumkin. Suvayirgich cho'qqilarning keskin, notekis chizgilari,tikka qoyali shimoliy qiyaliklar hamda nisbatan g'arbiy nishab juda ajoyib manzarani tashkil qiladi. Bu yerda siz to'g'onni yoki bugun shu yerliklarning so'zi bo'yicha sharsharani ko'rishingiz mumkin.

5-Rasm: Xonbandi to'g'oni joylashgan.Jizzax viloyatining Forish tumaniga kiraverish tasvirlangan.

Nurota tog'larining, deyarli barcha vodiylarida tarixiy shoxlab ketgan sug'orish tizimlari saqlanib qolgan bo'lib, ular daryo boshidan tog' osti tekisligigacha davom etadi. Bu kabi sug'orish tizimlarining ish faoliyatini saqlab qolish yetarli darajada mushkul ishdir. Keskin toshli qiyaliklar orasidan ariqlar o'tkazish uchun mahalliy aholi tomonidan ko'p metirli toshli devorlar qurilgan bo'lib, nishablar peshayvonlarga aylangan. So'nggi bir necha yilliklar mobaynida suv sathi pasayganligi bois ,ko'plab ariqlar, ayniqsa, tog' yonbag'irlari va tog'osti tekisliklaridagi sug'orish tizimlari qarovsiz qolgan va asta sekinlik bilan vayron bo'lmoqda. Xonbandi suv ombori ham vayron bo'lgan, biroq, ko'pmetrli toshli to'g'on yaxshi saqlangan.

Mahalliy aholining aytishicha, granit koshinlar yaxshi saqlangan, sababi, suvoq aralashmasi tuya suti asosida tayyorlangan. Ko'klamzor bahorda atroflarida siyrak buta o'suvchi , po'panak o'sib ketgan to'g'on atrof muhitiga uyg'un ko'rinishdagi murakab muhandislik inshootini tashkil etadi. Shunda Xonbandisiz bu yerlarni tasavvur qilish qiyin---- qoyador nishablar bilan o'shilib to'g'on darani hosil qiladi. Tog' etagi chegarasidagi nishab qoyalarni o'z ichiga olgan ishlov berilgan dalalar Nurota tog'laridan keluvchi oqar suvlar bilan su'oriladi. Arnasoy ko'l tizimi bilan bir qatorda , Pistali va Bliqli kabi hovuzlar ham mavjud. Shimoliy-sharqiy hamda janubi g'arbiy tumanlarda suv osti suvlari o'tadi. Bahor kelishi bilan, tepalik nishablari bir yillik o'simliklar bilan yopiladi, ular orasida qora ko'l qo'ylari uchun yemak vazifasini bajaruvchi o'simliklar ham bor.Tuman maydonida arxeologik yodgorliklardan miloddan avvalgi 1 ming yillik qabrlar Yetimtau, Qoratosh,XVI asrga tegishli Abdullaxonning chorbogi hamda Xonbandi to'g'oni shu jumladandir. Ziroatchilarning xo'jalik ehtiyoji uchun yaratgan mo'jizasi natijasida hosil bo'lgan ajoyib manzara hamda unga hamohang tarzda

chashmalar yig'indisidan hosil bo'lgan sharshara bilan yan bir bor yuzma -yuz bo'lishni har bir kishi hohlagan bo'lardi chamamda.

6-Rasm: Jizzax viloyatining Forish tumanidagi qishloqlaridan birining eski xolati tasvirlangan fotosurat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Marjona, K., & Nigora, S. (2023). BASIC PRINCIPLES ADAPTATION OF ARCHITECTURAL MONUMENTS OF UZBEKISTAN. *Science and Innovation*, 2(11), 68-70.
2. Salimov, O. M., Gayratovna, I. D., & Nigora, S. (2022). Use of Local Building Materials in the Natural Climate of Central Asia. *Texas Journal of Engineering and Technology*, 8, 129-130.
3. Nigora, S. (2023). STUDY AND SCIENTIFIC ANALYSIS OF CONSTRUCTIVE SOLUTION OF ARCHITECTURAL ELEMENTS USED IN CULTURAL HERITAGE OBJECTS IN UZBEKISTAN. *JOURNAL OF ENGINEERING, MECHANICS AND MODERN ARCHITECTURE*, 602-605.
4. Dilrabo, K. (2023). PROBLEMS IN THE RECONSTRUCTION OF DECOR ELEMENTS OF ARCHITECTURAL MONUMENTS OF UZBEKISTAN. *JOURNAL OF ENGINEERING, MECHANICS AND MODERN ARCHITECTURE*, 633-637.
5. Jurayeva, E., & Kholdorova, D. (2023). Amir Temur And The Architectural Decorations Of The Timurid Era Of Central Asia And Their Characteristics. *American Journal of Engineering, Mechanics and Architecture (2993-2637)*, 1(9), 121-125.
6. Jurayeva, E., & Kholdorova, D. (2023). ESTABLISHING AN EXEMPLARY CULTURAL AND RECREATION PARK COMPLEX. *FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION*, 2(11), 50-54.
7. Nigora, S. (2023). O'ZBEKISTONDA MADANIY MOROS OB'YEKTLarida FOYDALANILGAN ARXITEKTURA Elementlarning KONSTRUKTIV YECHISHINI

O'RGANISH VA ILMIY TAHLILI. JURNAL OF ENGINEERING, MEXANICA VA ZAMONAVIY ARXITEKTURA, 602-605.

8. [https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Xonbandi_\(Google\)](https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Xonbandi_(Google))
9. [http://tochka-nkarte.ru/Goroda-i-Gosudarstva/10241-Forishskij-rojon.html.\(Google\)](http://tochka-nkarte.ru/Goroda-i-Gosudarstva/10241-Forishskij-rojon.html.(Google))
10. [https://meros.uz/objekt/xonbandi-plotinosi/ \(Google\)](https://meros.uz/objekt/xonbandi-plotinosi/)
11. “ Jizzax tarixidan “ Azim Ahmed Xodjayev.
12. “O'zbekistonning tog'li tumanlari arxitekturasi “ D.A . Nazilov.

